

การประชุมสามัญมีความรู้ทางด้านตะวันออกระหว่างชาติครั้งที่ ๒๗

(xxvii International Congress of Orientalists)

ณ มหาวิทยาลัยมิชิแกน เมืองแอนอาร์เบอร์ สหรัฐอเมริกา

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทราวดี ติศกุล

ข้าพเจ้าได้รับทุนจากรัฐบาลไทย และมูลนิธิเอเซียให้ไปประชุม สภาผู้มีความรู้ทางด้านตะวันออกระหว่างชาติ ครั้งที่ ๒๗ ณ มหาวิทยาลัยมิชิแกน เมืองแอนอาร์เบอร์ สหรัฐอเมริกา และดูงานกิจการพิพิธภัณฑ์สถาน ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส จึงขอเล่าเรื่องราวดังต่อไปนี้

วันที่ ๔ สิงหาคม

ออกเดินทางโดยเครื่องบินเจแปนแอร์ไลน์ ออกจากตอนเมือง เวลา ๑๒.๑๕ น. ข้าพเจ้าไปรออยู่ที่สนามบินตอนเมือง แต่ก็ไม่ยกได้ขึ้นประกาศเรียกทางเครื่องขยายเสียง พอเวลา ๑๒ น. ชักเอะใจ รีบไปถามเจ้าหน้าที่ เขาบอกว่าผู้โดยสารไปขึ้นเครื่องบินกันหมดแล้ว เลยต้องรีบไปเป็นคนสุดท้าย เขาจัดรถพิเศษให้ไป การเดินทางสะดวก อาหารการกินให้ดี

อย่างยิ่ง เพราะเจแปนแอร์ไลน์มีชื่อเสียงทางนี้อยู่แล้ว เรือบินแวกที่สนามบินฮ่องกง หนึ่ง อาคารสนามบินเขาสร้างใหม่สวยงาม แต่จะสร้างเมื่อไร ข้าพเจ้าไม่ทราบ เพราะไม่ได้ผ่านไปทางนั้นเป็นเวลา ๖ ปีมาแล้ว ในตอนนั้นได้อ่านข่าวหนังสือพิมพ์ พบอยู่เนื่อง ๆ ว่า เรตการ์ดกำลังก่อการจลาจลในฮ่องกง แต่เมื่อไปถึงที่สนามบินก็ดูเงียบเชียบ ไม่มีอะไรผิดปกติ แต่ยังรู้สึกที่ ผู้โดยสารที่เดินทางไปฮ่องกง มีน้อยลงกว่าแต่ก่อน

เครื่องบินไปถึงสนามบินญี่ปุ่นราว ๓ ทุ่มกว่า การผ่านด่านสะดวกมาก และไม่ต้องทำวีซ่าด้วย เพราะข้าพเจ้าจะไปอยู่ญี่ปุ่นไม่ถึง ๓ วัน ต้องนั่งรถบัสเข้าไปในเมือง ถนนเขาทำใหม่อีกคล้ายถนนสายตอนเมือง—กรุงเทพฯ ของเรา แต่ของเขาดีกว่า เมื่อข้าพเจ้าไปญี่ปุ่นครั้งสุดท้าย

ราว ๖ ปีมาแล้ว ถนนเล็กขรุขระและตัดผ่านไปในย่านสลัมหลายแห่ง บัดนี้ถนนเรียบกว้าง และไม่ได้ผ่านย่านสลัมเลย เมื่อใกล้จะเข้าเขตกรุงโตเกียว ถนนนี้ก็ขึ้นไปผ่านอยู่บนหลังคาตึก ซึ่งเป็นของทำใหม่เช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าไปพักอยู่ที่โรงแรมโตอิชิ ซึ่งเคยพักมาหลายครั้งแล้ว น่าประหลาดที่ว่าค่าโรงแรมก็เกือบจะคงที่อยู่ออย่างแต่ก่อน ไม่แพงขึ้นมากนัก

วันที่ ๙ สิงหาคม

ตอนเข้าไปหาซื้อของที่อาร์เคด ใต้โรงแรมอิมพีเรียล ซึ่งเป็นโรงแรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงโตเกียว กลางวันไปรับประทานอาหารที่ร้าน ซึ่งมีบัญชีอาหารเป็นภาษาไทย และอยู่ไม่ห่างจากโรงแรมโตอิชินัก แต่ก็อร่อยไม่สู้มาก วันนี้เป็นวันเดินดูกรุงโตเกียว เห็นได้ว่าถนนหนทางสะอาดขึ้นกว่าเมื่อ ๖ ปีก่อน โดยเฉพาะถนนที่ผ่านอยู่เหนือศีรษะข้างใต้ เขาทำเป็นร้านขายของและปรับอากาศหมด ผู้คนที่ซื้อของมีมากทั้งชาวญี่ปุ่นเองและชาวต่างประเทศ ความจริงที่กรุงโตเกียวนี้มีร้านขายของมากเต็มไปหมดทุกหนทุกแห่ง แม้แต่ขึ้นจากรถใต้ดิน ถ้าไม่ระวังให้ดี บางครั้งก็

อาจเข้าไปอยู่ในร้าน ขายของที่เรียกว่าคิพาร์ทเมนต์สโตร์เสียแล้ว ตอนกลางคืนลองรับประทานอาหารเนื้อ ที่ภัตตาคารชั้นล่างของโรงแรมโตอิชิเอง อร่อยมากและแพงมากด้วย

วันที่ ๑๐ สิงหาคม

ตอนกลางวันลองไปรับประทานอาหารแบบญี่ปุ่น เช่นบะหมี่น้ำ ก๋วยเตี๋ยววลา ก็ถูกดี ราคาไม่แพงนัก วิธีสั่งอาหารแม้ว่าไม่ทราบภาษาญี่ปุ่นเลยก็ทำได้ เพราะภัตตาคารญี่ปุ่นมักมีตัวอย่างอาหารทำด้วยพลาสติกวางอยู่หน้าร้าน มีราคาบอกไว้เสร็จ เราก็กวักมือเรียกคนรับใช้ในร้านออกมา ชี้ไปยังจานอาหารที่ต้องการ แล้วเข้าไปนั่งในร้าน เขาก็เอามาตั้งให้ ที่ญี่ปุ่นหน้าชมอยู่ ๒ อย่าง คือความสะอาดและความซื่อตรง ฉะนั้นเรื่องการทอนสตางค์นั้นไม่ต้องกลัวว่าจะโดนโกงเลย

ตอนบ่าย ข้าพเจ้าไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติญี่ปุ่น ซึ่งตั้งอยู่ในสวนสาธารณะทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของกรุงโตเกียว ต้องลงรถไฟใต้ดิน (ความจริงวิ่งบนดินและบนอากาศมากกว่า) ไป ข้าพเจ้าเคยไปดูพิพิธภัณฑ์สถานแห่งนี้มาแล้ว

เมื่อราว ๗-๘ ปีก่อน คราวนี้ต้องการจะ
ไปว่าเขาปรับปรุงใหม่อย่างใดบ้าง

ตึกทางด้านซ้ายมือซึ่งแสดงสิ่งของ
ทางด้านก่อนประวัติศาสตร์ ยังไม่ได้ปรับ
ปรุงเลย คงอยู่อย่างไรก็อยู่อย่างนั้น การ
จัดแสดงก็ไม่ใคร่ดี ตึกตรงหน้าซึ่งเป็น
อาคารใหญ่ปรับปรุงใหม่ คือปรับอาคาร
หลัง เห็นแล้วก็อดคิดไม่ได้ว่า พิพิธ
ภณฑสถานแห่งชาติของเราที่น่าจะ ปรับ
อาคารหลังเช่นเดียวกัน เพราะนอก
จากจะช่วยในการรักษาสิ่งของแล้ว ยัง
เป็นความสุขสบายแก่ประชาชน ที่เข้ามา
ชมอีกด้วย ก็เมื่อพิพิธภณฑสถานแห่ง
ชาติได้รับงบประมาณจากรัฐบาล ถ้าจะ
เอาเงินภาษีอากรที่เก็บจากประชาชนมาบำรุง
ความสุขของประชาชน โดยตรงเสียบ้าง
จะทำไม่ได้เที่ยวหรือ แต่การจัดแสดงสิ่ง
ของในตึกใหญ่ของพิพิธภณฑสถานญี่ปุ่น
นี้ ยังทำได้ไม่สู้ดีนัก บ้ายประจำวัตถุมี
ทั้งภาษาญี่ปุ่นและอังกฤษ อันจัดเป็นการ
ก้าวหน้าอย่างหนึ่ง เพราะเมื่อก่อนมีแต่
ภาษาญี่ปุ่นเท่านั้น การจัดพิมพ์หนังสือ
และรูปภาพโบราณวัตถุออกจำหน่ายมีมาก
ขึ้น ทางด้านขวามือของบริเวณมีอาคาร
ที่สร้างใหม่อยู่หลังหนึ่ง ยังสร้างไม่สำ-

เร็จ ซึ่งถ้าสำเร็จแล้วพิพิธภณฑสถาน
แห่งนี้คงจะเจริญกว่านี้อีกมาก นอก
จากนี้ในบริเวณยังมีอาคารย่อยๆ อีกหลาย
หลัง แต่เพื่อใช้เวลาหมด เราจะปิดเสีย
แล้ว ข้าพเจ้าจึงดูได้ไม่ตลอด ออกจะ
เสียตายอยู่บ้าง เพราะอยากจะดูให้ถ้วน
ว่ามีอะไร

ตอนเย็นไปชมละครคอนตาคาราซุกะ
ซึ่งความจริงเขามีโรงใหญ่อยู่นอกเมืองโอซากะ
ที่โตเกียวนี้เป็นเพียงสาขาเท่านั้น เป็น
ละครคอนแบบละครคอนแม่ชม้อยที่เราเคยชอบ
ดูกันในสมัยก่อน คือตัวละครคอนเป็นหญิง
ทั้งหมด เล่นเป็นทั้งผู้ชายและผู้หญิง ถ้า
ชมไม่แพงนัก การเล่นเขาเล่นเป็น ๒ ตอน
ตอนแรกเล่นละครคอนญี่ปุ่นโบราณแบบละคร
คอนกาบูกิ แต่ตอนหลังเล่นเป็นละครคอน
เพลงตะวันตกสมัยใหม่แบบอเมริกัน ตัว
ละครคอนพูดภาษาญี่ปุ่นโดยตลอด แต่มี
เครื่องสำหรับเข้าฟังเป็นภาษาอังกฤษได้
ข้าพเจ้าจึงลองเข้าฟังดู แต่สงทั้งยศก็ไม่ได้
เรื่องอะไร เพราะฟังไม่รู้เรื่องอยู่นั่นเอง
ละครคอนตาคาราซุกะนี้ที่อยู่ติดกันและเครื่อง
แต่งตัวเพราะลงทุนมากที่เตรียมเสียแต่ว่า
เล่นนานเหลือเกิน เล่นบ้างก็มองเป็นไป
เล็กเอา ๓ ทุ่ม ระหว่างหยุดก็ครึ่งเวลา

นั้น เขามีอาหารญี่ปุ่นให้รับประทานด้วย
ข้าพเจ้าออกมาหาอาหารรับประทานเมื่อ
ละคอนเล็กแล้ว ก็ออกจะหาร้านได้ยาก
เต็มทนเหมือนกัน

วันที่ ๑๑ สิงหาคม

ขึ้นเครื่องบินจากกรุงโตเกียวไปยัง
เมืองซานฟรานซิสโกในสหรัฐอเมริกา โดย
เครื่องบินสายเจแปนแอร์ไลน์อีก อาหาร
การกินและบริการดีมากอีกตามเคย เสียแต่
ครวญเหนื่อยมาก เพราะเล่นข้ามเส้น
เวลา ประเดี๋ยวเขาก็เอาอาหารกลางวันมา
ให้รับประทาน อีก ๒ ชั่วโมงเอาอาหาร
เย็นมาให้รับประทานอีกแล้ว โดยเหตุที่บิน
ข้ามเส้นเวลานี้ เมื่อไปถึงสหรัฐอเมริกา
จึงเป็นวันที่ ๑๑ สิงหาคมอยู่นั่นเอง เรือ
บินแวะลงที่เกาะฮาวาย สนามบินที่เมือง
โฮโนลูลูสร้างใหม่ ยังไม่เสร็จ เราต้องผ่าน
ด่านเข้าเมืองและด่านภาษีศุลกากรของอเมริกา
ที่นี่ แต่การผ่านก็เป็นไปอย่างง่ายมาก
เสียแต่ที่ว่าเราต้องชนของพระรุงพระรังลงมา
จากเครื่องบินทุกชั้น เพราะเสร็จแล้วก็จะ
ต้องกลับไปขึ้นเครื่องบินลำเดิมอีกนั่นเอง
ทางเดินจากด่านภาษีและด่านศุลกากรไปยัง
ทางจะขึ้นเครื่องบินใหม่ (ลำเก่า) ก็ค่อนข้าง
ข้างไกลไม่ใช่เล่น คนชนของก็ไม่มี หรือ

จะเป็นเพราะเรามาถึงโฮโนลูลูเอาเวลา ๕
ทุ่มแล้วก็ไม่ทราบ ที่สนามบินโฮโนลูลูเอง
ร้านขายของยังเปิดอยู่ มีผู้หญิงแต่งตัวแบบ
ฮาวายคือสวมกะโปรงยาวคลุมถึงข้อเท้าเดิน
อยู่หลายคน บางคนไม่สวมรองเท้าก็มี
ที่สนามบินที่นี่ เขาใช้พนักงานหญิงมาก
แต่งตัวตั้งกล่าว เป็นผู้ขับรถนำผู้โดยสาร
จากเครื่องบินมายังอาคารสนามบินก็มี แค
่ดูไปแล้วมีลักษณะเป็นการค้ามากกว่าที่จะ
น่าเลื่อมใส จากที่นี้ข้าพเจ้าก็นั่งเครื่องบิน
ต่อมายังเมืองซานฟรานซิสโก ในเครื่อง
บินมีช่องว่างและอาหารเข้าเลี้ยงอีก

น่าประหลาดเนื่องจากการบินข้าม
เส้นเวลาดังกล่าวมาแล้ว จึงเมื่อเครื่องบิน
ออกจากกรุงโตเกียววันที่ ๑๑ สิงหาคม เวลา
๑๐.๐๐ น. แต่กลับมาถึงเมืองซานฟราน-
ซิสโกในวันเดียวกัน คือวันที่ ๑๑ สิงหาคม
เวลา ๗.๓๐ น. ข้าพเจ้าได้ขึ้นรถบัสจาก
สนามบินเข้าไปในเมือง แล้วจับรถแท็กซี่
ไปยังที่พักซึ่งจองไว้แล้วแต่กรุงเทพฯ คือ
โรงแรมเซอร์ฟรานซิส เตรก ราคาแพงจน
หุ้ แต่เราก็จำต้องยอมทน เพราะบริษัท
ท่องเที่ยว ที่จองเครื่องบินในเมืองไทยเขา
จองให้เช่นนั้น ตอนกลางวันนายลูกส์ผู้เกษ
เป็นผู้อำนวยความสะดวกในกรุงเทพฯ

กรุณาพาไปรับประทานอาหารกลางวันที
สโมสรของเขา ในตอนบ่ายข้าพเจ้าไปแสดง
ปาฐกถาพร้อมกับฉายภาพนิ่ง เรื่อง “การ
บูรณะโบราณสถานสมัยสุโขทัย ที่เมือง
สุโขทัย ศรีสัชชนาลัย และกำแพง-
เพชร” เป็นภาษาอังกฤษที่ห้องประชุม
ของมูลนิธิเอเชีย มีผู้มาฟังหลายคน เป็น
ที่เห็นว่า เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเชีย และ
อาจารย์ที่สอนวิชาประวัติศาสตร์ ศิลป และ
โบราณคดี ทาง ตะวันออก ของมหาวิทยาลัย
ใกล้เคียงเมืองซานฟรานซิสโก เช่น มหา-
วิทยาลัยแอสตนฟอร์ด และมหาวิทยาลัยแคลิ
ฟอร์เนีย เสร็จแล้วเรามีคอกเทลเลี้ยง

ที่เมืองซานฟรานซิสโกใน เวลาเดิน
ตามถนน กลางเมือง จะสังเกตเห็นของ
แปลกประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง คือพวกฮิป
ปี ที่เห็นมีเฉพาะผู้ชาย แต่งตัวสกปรก
หนวดเครารุงรัง บางครั้งไม่สวมรองเท้า
แม้จะหนาวสักเท่าใดก็ตาม ยืนขายหนังสือ
พิมพ์ของเขาอยู่ตามถนน ว่าเป็นพวก
ทลอปฏิกิริยาต่อต้านความเป็นอยู่อย่างหรร
หราสะดวกสบาย

วันที่ ๑๒ สิงหาคม

ตอนเข้าไปดูพิพิธภัณฑ เอเวอริบรัน
เตจ ซึ่งเป็นสาขาพิพิธภัณฑ แสดงศิลป

ตะวันออกในพิพิธภัณฑเดียวกัน อันเป็น
พิพิธภัณฑใหญ่แห่งหนึ่งประจำเมืองซาน-
ฟรานซิสโก ตั้งอยู่ในสวนสาธารณะ ต้อง
ขึ้นรถบัสแล้วลงไปเดินต่อในสวน พิพิธ-
ภัณฑเดียวกัน เป็นพิพิธ ภัณฑศิลป์ ตะวันตก
ต่อมานายเอเวอริบรันเตจ ซึ่งเป็นเศรษฐี
อเมริกัน จึงยกพิพิธภัณฑส่วนตัวอันประ-
กอบด้วยศิลปตะวันออกให้ แต่เกียงให้เทศ
บาลเมืองซาน-ฟรานซิสโกสร้างตึก ปัจจุบัน
นี้สร้างเสร็จเปิดให้ประชาชนชมแล้ว สร้าง
เป็นปีกต่อออกไปจากพิพิธภัณฑเดิม ปรับ
อากาศทิ้งหลัง วัตถุส่วนใหญ่เป็นศิลปวัตถุ
จีนและญี่ปุ่น มีตี ๆ มาก นอกจากนั้นก็มี
ของอินเดีย ขอม ชาว ไทย และเกาหลี
ของขอมและไทยตั้งอยู่ชั้นบน

มีเรื่องเกี่ยวกับเราอยู่เรื่องหนึ่ง คือ
ทับหลังภาพพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ซึ่ง
ถูกขโมยไปจากปรังกะกูสวนแตง อำเภอ
พุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อ ๓ ปีก่อน
นั้น บัดนี้กำลังจัดตั้งแสดงอยู่ที่นั่น ได้ข่าว
ว่ากรมศิลปากรของเรา กำลังติดตามทวง
ถามอยู่ แต่จะได้ผลอย่างไรไม่ทราบแน่

ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบผู้ช่วย
ภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑเอเวอริ บรันเตจ เขา
พาลงไปดูห้องเก็บศิลปวัตถุข้างล่าง มีที่ยัง
ไม่ได้จัดแสดงอีกประมาณ ๓ ส่วน ที่แสดง

ให้ประชาชนชมในปัจจุบันมีเพียงส่วนเดียวเท่านั้น ข้างหน้าพิพิธภัณฑ์เคอซัง เป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา และพิพิธภัณฑ์ปลา (Aquarium) จัดได้ดีพอใช้ ข้าพเจ้าจึงได้แวะเข้าไปชมด้วย

ตอนเย็นชาวอเมริกันและภรรยาที่ข้าพเจ้ารู้จักอยู่แล้ว ได้มารับพาไปรับประทานอาหารเย็นที่บ้านเพื่อนของเขา ซึ่งอยู่ห่างออกไปนอกเมืองซานฟรานซิสโก ตามทางภูมิประเทศงดงามมาก แต่เรามืดแต่คุยกันเสีย จึงไม่มีใครได้ชมภูมิประเทศนัก ท่านองเคาจะสงสัยว่า ข้าพเจ้าต้องเสียค่าที่พักแรมในเมืองซานฟรานซิสโก เขาจึงเลยจัดให้ข้าพเจ้าไปค้าง ณ บ้านนายเบียร์สัน ผู้เคยเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิเอเชียในกรุงเทพฯ อีกท่านหนึ่งในคืนนั้น

วันที่ ๑๓ สิงหาคม

ตอนเช้านายเบียร์สันได้กรุณาพาไปส่งที่สนามบินเพื่อเดินทางต่อไปยังเมืองดีทรอยต์สำหรับต่อไปยังมหาวิทยาลัยมิชิแกน เครื่องบินต้องบินไปก่อนทวีปอเมริกา จึงถึงเมืองดีทรอยต์ ความจริงในตอนนั้นเรากำลังอ่านข่าวหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับพวกนิโกรก่อการจลาจลที่เมืองดีทรอยต์ แต่ไปถึงเพียงแก่สนามบินจึงไม่ได้มองเห็นหรือรู้

สึกอะไรมากนัก พอไปถึงก็รู้เรื่องการเดินทางต่อไปยังมหาวิทยาลัยมิชิแกนที่เมืองแอนอาร์เบอร์ เพราะหัดได้พบผู้ที่จะเดินทางไปประชุมด้วยกันหลายคน จึงร่วมกันเช่ารถแท็กซี่ไป เมื่อไปถึงปรากฏว่าเขาให้ข้าพเจ้าอยู่ที่บีกควอดรังก์ (West Quadrangle) ของหอพักในมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่อยู่ที่บีกใต้ (South Quadrangle) ซึ่งเป็นตึกใหม่กว่า เพราะหัดให้ข้าพเจ้าอยู่ห้องคนเดียว เพราะผู้ที่มาประชุมบางคนก็ต้องพักร่วมห้องกับคนอื่นซึ่งไม่รู้จักกันมาแต่ก่อนเลย ห้องเหล่านี้ ความจริงเป็นห้องพักของนิสิตมหาวิทยาลัยทั้งสิ้น ซึ่งขณะนั้นเป็นเวลาหยุดพักฤดูร้อน ห้องข้าพเจ้ามีเตียงไม้ซื่อนัก ๒ เตียง มีโต๊ะเขียนหนังสือ ตู้เสื้อผ้า และอ่างล้างหน้าอยู่ในห้องห้องส้วม และ ห้องน้ำ ต้องใช้ร่วมกับผู้อื่นที่นั่นจะมีแมลงมากในบางฤดูเพราะเห็นตามหน้าต่างมีมุงลวดทั้งสิ้น ผู้ที่มาประชุมเขาให้อยู่ฟรีกินฟรี อาหารรับประทานรวมกันในห้องใหญ่ตามเวลาที่กำหนดให้ แบบถือถาดคอยรับอาหารเป็นงาน ๆ ไป แล้วก็ไปนั่งรับประทานอาหารที่โต๊ะ อาหารเขาให้รับประทานวันละ ๓ มื้อ คือเช้า กลางวัน เย็น โดยทั่วไปต้องนับว่าอาหารดีมากที่

เดี่ยว เขามีอาหารแบบมังสวิรัตให้เลือก
ด้วย เพราะมีแขกอินเดียมาเข้าประชุม
หลายคน ที่ข้าพเจ้าชอบมากที่สุดก็คือนม
สดเย็น อร่อยดีจริง ๆ ต้องดื่มทุกมื้อเป็น
ประจำ

วันที่มาถึงนี้เป็นวันอาทิตย์ ตอนบ่าย
๒ โมงมีการทำพิธีเปิดประชุม แต่ข้าพเจ้า
มาไม่ทัน เพราะมาถึงมหาวิทยาลัยมิชิแกน
เอาราวบ่าย ๖ โมง พอทันเวลารับประทาน
อาหารค่ำ เวลา ๒ ทุ่มมีการเปิดการแสดง
สิ่งของในพิพิธภัณฑ์ของมหาวิทยาลัยซึ่งเขา
จัดเป็นพิเศษในงานนี้ ข้าพเจ้าก็ไปร่วม
ด้วย มีการแสดงภาพเขียนของช่างจีน
และ ศิลปของอิหร่าน สมัยราชวงศ์สัสซานีค
นอกจากศิลปตะวันตกที่มีอยู่แต่เดิม ของ
ที่จัดขึ้นส่วนใหญ่ยืมมาจาก พิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งอื่น ๆ อีกหลายแห่ง มองหาผู้แทน
ไทยที่ทราบว่ามีมาร่วมประชุมด้วย ก็ยังมีได้
พบเลยสักท่านเดียว เสร็จแล้วข้าพเจ้าลอง
ไปเดินดูย่านชายของในเมือง ความจริง
มหาวิทยาลัยมิชิแกนนี้ ข้าพเจ้าเคยมาเยี่ยม
แล้วเมื่อมาสหรัฐอเมริกาครั้งก่อนราว ๖ ปี
มาแล้ว เหตุนี้จึงพอจำรูทางได้บ้าง กลับ
มาถึงที่พัก ลองอาบน้ำฝักบัวดู ก็ต้องยอม

รับว่าบริการเขาดีจริง เพราะมีน้ำเย็นน้ำ
ร้อนตลอด ๒๔ ชั่วโมงทีเดียว

วันที่ ๑๔ ถึงหาคม

ตอนเช้าข้าพเจ้ามัวแต่ไปลงทะเลเบียน
เข้าประชุมเสีย จึงไม่ได้ไปนั่งฟังการประ-
ชุม ได้เลยเข้าไปชมพิพิธภัณฑ์ศิลปียิปต์
และกรีก ของมหาวิทยาลัย ปรากฏว่าจัด
ได้ดีมาก แม้ไม่มีของดีมาก แต่คำอธิบาย
ดีมากที่สุดทีเดียว หมคจคดีเหลือเกิน อดนึก
ถึงคุณจิรา จงกล ผู้จัดแสดงสิ่งของใน
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และสอนวิชา
พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาในคณะโบราณคดีไม่
ได้ ข้าพเจ้าได้ทราบในภายหลังว่า ผู้เข้า
ประชุมที่ลงทะเลเบียนทั้งหมดมีถึง ๒๕๐๐ คน
มาจากประเทศต่าง ๆ กัน ๕๒ ประเทศ ที่
มากที่สุดคงจะได้แก่ชาวญี่ปุ่นและอินเดีย
ทั้งนี้เพราะเขามีบริการเช่าเรือบินไว้ทั้งลำ
มาได้ถูกมากกว่าที่หลายแห่ง เช่น ญี่ปุ่น
อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน อาร์เจนตินา
และยังมีบริการพาท่องเที่ยวอีกด้วย ตั้งจะ
กล่าวถึงต่อไปในภายหลัง การประชุมแบ่ง
ออกเป็นแผนก คือแผนกตะวันออกไกล
ตะวันออกไกลและอิสลาม เอเชียภาคใต้
(อินเดียและปากีสถาน) เอเชียอาคเนย์

จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เอเชียภาคกลางและ
ทวีปซอสโต นอกจากนี้ยังมีการประชุมที่
แบ่งออกเป็นเรื่อง (panel) ต่างๆอีกสำหรับ
แผนกต่าง ๆ นั้นก็ยังแบ่งออกเป็นภาคประ-
วัติศาสตร์สมัยโบราณ สมัยใหม่ โบราณคดี
ศิลปะ ศาสนา ฯลฯ อีก การประชุมแยก
ย้ายกันประชุมตามสถานที่ต่าง ๆ ในมหา-
วิทยาลัย เขาพิมพ์หนังสือรายละเอียดแจก
สมาชิกที่มีประชุมทุกคน ใครอยากจะฟัง
แผนกไหนก็แยกไปฟังได้ตามใจชอบ แต่
น่าเสียดายที่วาระเบียบการประชุมนี้ มักจะ
ไม่ค่อยเห็นคงวางอยู่เสมอ เพราะผู้ที่มีชื่ออยู่
แล้วไม่มาประชุมบ้าง ผู้อำนวยการประชุม
ขอสืบเปลี่ยนโยกย้ายเวลาบรรยายบ้าง ทำ
ให้การเที่ยวถามฟังข้อบรรยายเหล่านั้นมักไม่
เป็นผลอยู่เสมอ

ในตอนเช้าวันนั้นข้าพเจ้าได้พบกับผู้-
แทนไทยท่านหนึ่งคือ **ดร. อุดม วโรตม-
สิกขิตต์** ท่านผู้นี้เคยเป็นศิษย์เก่ามหา-
วิทยาลัยมิชิแกน และปัจจุบันสอนภาษา
ไทยอยู่ที่มหาวิทยาลัยพิตสเบิร์ก สหรัฐ-
อเมริกา เป็นผู้แทนมหาวิทยาลัยนั้นมา
บรรยายเรื่องภาษาไทย จึงชักชวนกันพร้อม
กับนักเรียนไทยอีกคนหนึ่ง ณ มหาวิทยาลัย
มิชิแกนไปฟังการประชุม เกี่ยวกับศิลปะ และ

สถาปัตยกรรม ของอินเดียนโบราณในตอน
บ่าย แต่ปรากฏว่าการประชุมเปลี่ยนวาระ
ใหม่หมด เพราะผู้ที่จะพูดในวันนั้นไม่มี
ใครมาประชุมเลย จึงชักชวนกันออกมาไป
ขับรถเที่ยวคูเมือง เพราะ ดร. อุดม มีรถ
ยนต์ส่วนตัว เขาพาไปดูสนามกีฬาของ
มหาวิทยาลัยซึ่งมีชื่อเสียงว่ากว้างขวางใหญ่
โตมาก แล้วพาไปรับประทานอาหารไอศกรีม
เพราะอากาศค่อนข้างร้อน

บ่ายวันนั้น มีการรับรองของนายก
เทศมนตรีเมืองแอนอาร์เบอร์ แต่ข้าพเจ้า
ไม่ได้ไป ตอนกลางคืนหลังอาหารค่ำมีการ
รับรองสำหรับแผนกเอเชียอาคเนย์ณสถาน
ที่แห่งหนึ่งนอกเขตมหาวิทยาลัยออกไป มี
ผู้ไปมากและข้าพเจ้าได้เฝ้า **พระวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร** และ **ม.จ.
หญิงสิบลักษณ์พารเสนา** **โสณกุล** ซึ่งเสด็จ
มาประชุมเช่นเดียวกัน ณ ที่นั้น

วันที่ ๑๕ สิงหาคม

เป็นวันที่ข้าพเจ้าจะต้องแสดงปาฐก-
ถาเอง เดิมเขากำหนดจะให้แสดงเป็นคน
แรกในตอนเช้าตั้งแต่ ๙ น. แต่ตอนหลัง
เขา มา ขอเปลี่ยนให้แสดงก่อน นายไวอัท
(Wyatt) แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอนซึ่งจะ
แสดงเรื่อง "คำสาบาน ๓ ครั้งในสมัย

สุโขทัย” ทั้งนี้เพราะเรื่องที่ข้าพเจ้าจะ
แสดงนั้นก็เกี่ยวกับ สมัยสุโขทัยเช่นเดียวกัน

สำหรับวันนี้ผู้แสดงปาฐกถาในแผนก
เอเชียอาคเนย์ สมัยโบราณ ที่น่าสนใจก็คือ
นายโซกโมโน (Sokmono) อธิบดีกรม

โบราณคดีของอินโดนีเซีย พูดเรื่องการซ่อม
พุทธสถานบุโรพุทโธ ซึ่งทำให้ ได้ความรู้

ใหม่ว่าจากการตรวจเจาะดู ปรากฏว่าบุโร
พุทโธไม่ได้ตั้งอยู่บนเนินดินธรรมชาติอย่าง
ที่เคยเชื่อถือกันมาแต่ก่อน สำหรับข้าพเจ้า

เองพูดเรื่อง “วิวัฒนาการของเทวรูปสัม
ฤทธิ์สมัยสุโขทัย และการตรวจตราผล

ที่ได้” ความจริงเรื่องวิวัฒนาการนี้ข้าพเจ้า
ได้เคยแปลไว้แล้วเป็น หนังสือภาษาไทยชื่อ

“เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย” คราว
นี้เป็นการแสดงปาฐกถาเป็นภาษาอังกฤษ

และข้าพเจ้าได้เพิ่มเติมผลการตรวจตราผล
ที่ได้จากใช้ประติมากรรม ที่มีอายุจารึกบอก

ไว้บนฐานเข้าประกอบด้วย ปรากฏว่าเป็น
ที่สนใจของท่านผู้ฟังหลายท่าน สำหรับ

บทความของนายไวอตันนั้นก็น่าสนใจเช่น
เดียวกัน เพราะเขาได้กล่าวถึงศิลาจารึกคำ

สาบาน หรือคำสาปแช่ง ๓ หลักในสมัย
พ่อขุนรามคำแหง พระเจ้าลิไทย และ

พระเจ้าไสยลือไทย ตามลำดับ และได้ชี้

ให้เห็นว่าเพราะเหตุใด คำสาปแช่งในสมัย
พระเจ้าไสยลือไทย จึงกล่าวถึงผีแบบเดียวกับ
จารึกของพ่อขุนรามคำแหง ยิ่งกว่ากล่าว
ถึงพุทธศาสนา ทั้งในรัชกาลของพระเจ้า
ลิไทย

ตอนบ่ายข้าพเจ้าตั้งใจจะฟังศาสตรา
จารย์ มาห์เลอร์ (Mabler) แห่งมหาวิท

าลัยโคลัมเบียพูดเรื่อง “รูปพระโพธิสัตว์
พม่าที่หายาก ณ เมืองพุกาม” แต่เนื่อง

จากการเปลี่ยนแปลงสลับคนพูดตั้งกล่าว ทำ
ให้มาไม่ทันและได้ฟังแต่เฉพาะตอนท้ายเท่า

นั้น ในตอนบ่ายวันนี้ มีชาวอินเดียนภาคใต้
คนหนึ่ง ได้พูดถึงเรื่องพระราชพิธีตรียัม

ปวาย หรือไล่ชิงช้าของไทยเราด้วย
ในตอนเย็นนักศึกษาไทย ณ มหาวิท

าลัย มิชิแกน จัดเลี้ยง น้ำชา ถวายกรมหมื่น
พิทยลาภพฤฒิยากร ณ ที่ประทับ ข้าพเจ้า

จึงได้ไปร่วมด้วย ทางมหาวิทยาลัยมิชิแกน
ได้เชิญเสด็จกรมหมื่นพิทยลาภฯ ทรงเป็น

แขกพิเศษของมหาวิทยาลัย ประทับที่บ้าน
รับรองของมหาวิทยาลัยซึ่งสบายมาก ตั้ง

อยู่ไกลออกไปจากมหาวิทยาลัยพอใช้ อยู่
ในทำเลที่ร่มรื่น มีเนินเล็กเนินน้อยติดต่

สลับกันไป ตัวบ้านซึ่งเป็นที่ประทับก็กว้าง
ขวางใหญ่โต มีสนามสวยงาม ว่าเศรษฐี

คนหนึ่งปลูกให้มหาวิทยาลัย คนครวก็ทำ
กับข้าวถวายอร่อยเป็นอย่างเอกด้วย

วันที่ ๑๖ สิงหาคม

ตอนเช้าข้าพเจ้าไปฟังบทความใน
แผนก ศิลป และสถาปัตยกรรม ของ อินเดีย
โบราณ มีปาฐกที่สำคัญคือศาสตราจารย์
โรเจอร์ส แห่งมหาวิทยาลัยวอชิงตันพูด
เรื่องอิทธิพลของศิลป อินเดียในศิลปโกธิค
ในทวีปยุโรป เป็นที่น่าสนใจมาก อาจารย์
ชาวอเมริกัน คนหนึ่งใน มหาวิทยาลัย มิชิ-
แกนพูด เรื่องการ กำหนด อายุถ้าวัยคนใน
ประเทศอินเดีย และนางไอแคตต์ เวียน-
ไนต์ ชาวฝรั่งเศส พูดเรื่องลักษณะบาง
ประการของสถาปัตยกรรมก่อนสมัยกลางใน
ประเทศอินเดียภาคเหนือ บทความที่น่าสนใจ
เธอได้แนะนำศาสนสถานในประเทศ
อินเดียที่มีผู้กล่าวกันว่าหลังคาคัตดินั้น ความ
จริงส่วนใหญ่มี หลังคาโค้งสูงที่เรียกกันว่า
“ศิขร” อยู่ข้างบนและมีลายมะเฟืองที่
เรียกกันว่า “อามลกะ” ตั้งอยู่เป็นยอด

ตอนบ่ายวันนี้เป็นการพาไปชมพิพิธ-
ภัณฑ์เฮนรี ฟอร์ด ซึ่งแสดงเกี่ยวกับวิวัฒ-
นาการของเครื่องยนต์ต่าง ๆ โดยเฉพาะรถ
ยนต์ และหมู่บ้านกรีนฟีลด์แสดงถึงความ
เป็นอยู่ของชนชาติอเมริกันในสมัยก่อน ตั้ง

อยู่ไม่ห่างจากมหาวิทยาลัยมิชิแกนนัก ข้าพ
เจ้าเคยไปชมพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อ
มาสหรัฐอเมริกา ครั้งก่อน คราวนี้จึง
ไม่ไป ดร. อุดม วโรตมศึกษาจิตต์ จึง
ได้พาข้าพเจ้าและ ดร. สมศักดิ์ ชูโต แห่ง
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้มาประชุมเช่นเดียวกัน ไปชมมหาวิทยาลัย
มิชิแกนแห่งรัฐ (State Michigan Univer-
sity) ณ เมืองอีสต์แลนซิง (East Lansing)
ซึ่งอยู่เหนือมหาวิทยาลัย มิชิแกนขึ้นไปโดย
ทางรถยนต์ ภูมิประเทศไม่ใคร่สวยงามมาก
เพราะเป็นที่ราบโดยตลอด มหาวิทยาลัย
มิชิแกนแห่งรัฐที่ใหญ่โตเช่นเดียวกัน มี
ตึกที่สร้างใหม่ ๆ อยู่หลายหลัง บริเวณ
มหาวิทยาลัย (campus) อาจจะไม่สวยงามกว่า
ที่มหาวิทยาลัยมิชิแกนเอง

ตอนค่ำ หลังรับประทานอาหารค่ำ
แล้ว มีการเลี้ยงคอกเทลสำหรับแผนก
เอเชียอาคเนย์ ณ บ้านพักของอาจารย์ใน
มหาวิทยาลัยมิชิแกน ท่านผู้เคยมาทำงาน
กันกว่าในประเทศไทยมาก่อน มีผู้มากล่าว
ทาบถามข้าพเจ้าและ ดร. สมศักดิ์ ชูโต ว่า
การประชุมสภาผู้มีความรู้ ทางด้าน ตะวัน-
ออกระหว่างชาติครั้งที่ ๒๘ คือในอีก ๓
ข้างหน้า จะมาในประเทศไทยได้หรือไม่

เราก็ได้แต่แบ่งรับแบ่งสู้ เพราะตามมติ คณะรัฐมนตรีมี ใ้วว่าการที่จะไปรับรองเชิญ ให้มีการประชุมระหว่างชาติในประเทศไทย นั้น จำต้องให้คณะรัฐมนตรีลงมติรับรอง ก่อนล่วงหน้า อย่างไรก็ตามก็มีข่าวว่าประเทศ ออสเตรเลียอาจจะเป็นเจ้าของภาพจัดการประชุมในอีก ๓ ปีข้างหน้าสักก็

วันที่ ๑๗ สิงหาคม

ตอนเช้าได้เข้าฟังบทความของแผนก ประวัติศาสตร์ เอเชีย อากเนย์ ภาค สมัยใหม่ ผู้ที่ พูดเกี่ยวกับ ประเทศไทยมี นาย เวลลา แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย เมืองโฮโนลูลู พูด เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว ผู้เป็นทงกษัตริย์ตามประเพณี และนักชาตินิยมปัจจุบัน” ผู้พูดได้อ้าง ถึงพระราชกรณียกิจและบทพระราชนิพนธ์ หลายชิ้นของพระองค์ท่าน และได้กล่าว ด้วยว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น คนไทยยังไม่รู้สึก ถึงอันตราย ของวัฒนธรรมตะวันตก ที่มีต่อประเทศไทย เพิ่งมาเริ่มรู้สึกในสมัย รัชกาลที่ ๖ พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงเพาะลัทธิชาตินิยมขึ้น ชื่อนี้ข้าพเจ้าว่ายังไม่ถูกต้องนัก จึงได้ลุก ขึ้นคัดค้านว่าความจริง รัชกาลที่ ๕ เองใน ตอนปลายรัชกาลก็ได้ทรงตระหนักถึงอัน-

ตรายจากวัฒนธรรม ตะวันตกที่จะมีต่อประ-เทศไทยแล้ว ดังจะเห็นได้จากลายพระราช หัตถ์ของพระองค์ท่านที่มี พระราชทานเจ้า-พระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งขณะนั้นกำลัง ดำรงตำแหน่งพระหรือ พระยาไพศาลศิลป-ศาสตร์ทรงตีเทียนถึงผลจากระบบการศึกษา แบบตะวันตก ที่กำลังใช้กันอยู่ในประเทศ-ไทยขณะนั้น นายเวลลาเองก็ยอมรับว่าเขา ได้ค่านิ่งน้อยเกินไป (underestimate) ถึง พระราชกั้วลของ พระบาทสมเด็จพระจุล-จอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ต่ออัน ตรายจากวัฒน-ธรรมตะวันตกสู่ประเทศไทยในขณะนั้น

หลังจาก นั้น พวกคนไทยก็ได้พากัน ขึ้นไปฟังนายโซเรนเซน แห่งมหาวิทยาลัย โคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก พูดเรื่อง “ความเกี่ยวของระหว่าง ประเทศจีน และ ภาคเอเชียอาคเนย์ในสมัยหินใหม่” ใน แผนกเอเชียอาคเนย์ภาคมานุษยวิทยา นาย โซเรนเซนผู้นี้ ได้เคยเข้ามาชุก คั้นทาง ต้าน ก่อนประวัติศาสตร์ ณ บ้านเก่า จังหวัด กาญจนบุรี และในการบรรยายก็มีการฉาย ภาพหนึ่งประกอบด้วย อนึ่งเนื่องจากการ ประชุมคราวนี้ผู้แทนจาก ประเทศรัสเซียไม่ มีมาเลย ทั้ง ๆ ที่ได้ตอบตกลงไว้แต่ก่อน แล้ว เมื่อได้อ่านคู้หัวข้อเรื่องจากผู้จากประ-

เทศรัสเซียเหล่านั้น ก็จะบรรยายก็ทำให้หน้า
เสียดายอยู่บ้าง เพราะมีบางหัวข้อที่เขาจะ
พูด นำรู้หรือเกี่ยวกับประเทศไทย เช่น
เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
รัสเซียและ ประเทศไทย ในพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๕” “การตั้งสังคมเป็นชนชนใน
ประเทศ กัมพูชา ในสมัย เมือง พระนคร
(Angkor)” หรือ “ศาสนา สังคม และ
ชีวิตทางวัฒนธรรมในภาคเอเชียอาคเนย์”
เมื่อเขาไม่มาทั้งหมด จึงทำให้ไม่มีโอกาส
ได้ฟัง แต่อีกประการหนึ่งที่น่าคิดก็คือ
การ ประชุม ครั้งนี้ เขาใช้ ภาษา อังกฤษ ทั้ง
หมด ไม่มีล่าม ถ้าผู้รู้จากประเทศรัสเซีย
เหล่านั้นพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ หรือไม่ชัด
ก็จะไม่มีประโยชน์อะไรเลย ข้าพเจ้าเอง
ต้องยอมรับว่าในการประชุมครั้งนี้ บาง
ครั้งไปฟังผู้รู้ชาวอินเดีย จีน หรือญี่ปุ่น
บรรยายเป็นภาษาอังกฤษ ก็ฟังได้เพียง
ครึ่งเดียวเท่านั้นเอง เพราะอีกครึ่งหนึ่ง
นั้นฟังไม่เข้าใจเสียแล้ว เนื่องจากผู้รู้จาก
รัสเซียไม่มาเลยตั้งกล่าวมาแล้ว หลังจาก
นายโซเรนเซนพูดจบ เขาจึงให้นายคันนิง-
แฮมแห่งมหาวิทยาลัยเยล สหรัฐอเมริกา
บรรยายเรื่อง “แพทย์ตามประเพณี ไทย”
ท่านผู้รู้ ได้เคยเข้ามาค้นคว้าในประเทศไทย

เมื่อพูดจบมีผู้ซักถามกันหลายท่าน
ตอนบ่าย ข้าพเจ้าเข้า ฟังใน แผนกเอ-
เซียอาคเนย์ภาควรรณคดี พระวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงบรรยาย
เรื่องการค้นคว้า ของพระองค์ ท่าน เกี่ยวกับ
เรื่อง “รามสูร—เมขลา” ทรงมีภาพหนึ่ง
ฉายประกอบด้วย ต่อจากนั้นผู้บรรยายที่
พาดพิงมาถึงประเทศไทย ก็คือ นายสิงคร-
เวล แห่งมหาวิทยาลัยมลายู เมืองกัวลา-
ลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย บรรยายเรื่อง
“การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างมหากาพย์
รามายณะฉบับของไทย มลายู และ
ทมิฬ” ท่านผู้รู้เคยเข้ามาศึกษาค้นคว้าใน
ประเทศไทย และอ่านภาษาไทยออก ใน
การเปรียบเทียบได้อ่านหนังสือเรื่อง ราม-
เกียรติบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ ให้ฟัง
เป็นภาษาไทยด้วย แต่น่าเสียดายที่ท่านหา
ได้ลงมติไว้อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เป็นการแน่
นอนไม่ น่าสังเกตที่ว่ามีผู้แทนชาวพม่าคน
หนึ่งได้ลุกขึ้นชี้แจงว่า รามเกียรติ์ของพม่า
นั้นได้รับแบบอย่างไปจากไทยเมื่อตีกรุงศรี-
อยุธยาแตกเป็นครั้งที่ ๒ แล้วเท่านั้น และ
พม่าเอง ไม่ได้นับถือเรื่องรามเกียรติ์เป็น
เรื่องทางศาสนา จึงมีคำประพันธ์เป็นบท
เพลงเล่าเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งออกจะดูถูกพระ

รามหน้อย ๆ ด้วยซ้ำ

ในตอนค่ำ นักศึกษาไทยที่มหาวิทยาลัยมิชิแกนได้เชิญข้าพเจ้า ดร. อุทุม และ ดร. สมศักดิ์ ไปรับประทานอาหารไทยที่แฟลตของเขา แฟลตที่เขาปลูกให้นักศึกษาเช่าหน้าชมมาก ถ้าหากคนได้อยู่ครบ ๔ คนคือมี ห้องรับแขกซึ่ง มีเครื่อง ปรับ อากาศ เร็ว มีห้องนอน ๒ ห้องอยู่ ๒ ข้าง นอนห้องละ ๒ คน มีเตียงนอน ตู้เสื้อผ้า และโต๊ะเขียนหนังสืออยู่ในห้องนอนพร้อม มีครัว ที่ข้าพเจ้าชอบมากที่สุดคือห้องนา เพราะมีอ่างล้างหน้าติดกัน ๒ อ่าง มีห้องส้วมและห้องอาบน้ำฝักบัว แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ที่ติดต่อกันไป โดยแบ่งเป็นห้องเล็ก ๆ ใครจะทำอะไรก็ได้ ไม่ต้องคอยกันเลย ข้าพเจ้ากับ ดร. อุทุม รีบกลับมาจะไปฟัง คนตรี ของมหา วิทยาลัย ในค่ำวันนั้น แต่ปรากฏว่า เขาตโดยไม่บอกให้เราทราบ ดร. อุทุม จึงพาไปร้านขายเบียร์ ซึ่งนักศึกษามหาวิทยาลัยมิชิแกนนิยมไปมาก เขาขอมให้นักศึกษาขีดเขียน อะไรก็ได้ ตามความพอใจ ฉะนั้นโต๊ะที่นั่งและเก้าอี้จึงมีรอยสลักชื่อและข้อความต่าง ๆ เต็มไปหมด

วันที่ ๑๘ สิงหาคม

ตอนเช้าข้าพเจ้าฟังแผน ทวีปเอเชียภาค

ใต้ในสมัย โบราณ ภาคศิลปะ และสถา บัทย-

กรรม นายเลอรอย เควดสัน แห่งมหา- วิทยาลัยแคลิฟอร์เนียบรรยายเรื่อง “กำเนิด และวิวัฒนาการของบัวห้วเสาแบบ “ผ้า โทกหัวแขก” ในสถาปัตยกรรมอินเดีย” มีการฉายภาพหนึ่งประกอบ มีบางตอนที่ผู้บรรยายนำเอาบัวห้วเสาแบบ “ผ้าโทกหัว- แขก” นี้ ไปปะปนกับ “อามลกะ” ซึ่งมีรูปร่างคล้ายคลึงกัน แต่ใช้ประดับยอด หรือค้ำข้างศาสนสถาน จึงมีผู้คัดค้าน ในเช้าวันนั้นผู้บรรยายอีก ๒ ท่านไม่มา นาย เลอรอย เควดสัน จึงเป็นผู้บรรยายแต่ผู้ เดียว

ตอนบ่าย ข้าพเจ้าไปฟังการบรรยาย ตามเรื่อง (Panel) เรื่องประเพณีและการ คั้นคว่ำไหม้ในศิลปะ มีผู้บรรยายตั้งต่อไปนี้ คือ นายฟซิเอคาแห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น บรรยายเรื่อง “ผ้าคุณฮวง ในพุทธศาสนาตามแบบศิลปะจีนสมัยราช- วงศ์ถัง” นายบานเนอร์จี แห่งพิพิธภัณฑ- สถานแห่งชาติ กรุงนิวเดลี ประเทศ อินเดีย บรรยายเรื่อง “เทวรูปพระอิศวร” นายวัตสันแห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน ผู้เคย เข้ามาชกกันในประเทศไทย บรรยายเรื่อง “เครื่องสัมฤทธิ์เงินที่ หล่อเลียนแบบของ โบราณ” และนายโชกโมโนแห่งกรมโบราณ

คดีอินโดนีเซีย บรรยายเรื่อง “กิจกรรมทางโบราณคดีเมื่อเร็ว ๆ นี้ในประเทศอินโดนีเซีย” การบรรยายส่วนใหญ่มีภาพนิ่งฉายประกอบ และให้ความรู้เป็นอันมาก

เวลา ๒ ชั่วโมง มีการประชุมใหญ่ในห้องประชุมของมหาวิทยาลัย เดิมกะว่าข้าหลวงประจำรัฐมิชิแกน ซึ่งจะเข้ารับแข่งขันคัดเลือกเป็นประธานาธิบดีอเมริกันในสมัยหน้า และเลขาธิการสหประชาชาติ จะมาเป็นผู้กล่าวคำปราศรัย แต่ลงท้ายก็เหลือแต่ข้าหลวงประจำรัฐ มิชิแกนเท่านั้น เรานึกว่าท่านจะพูดถึงเรื่องเวียตนาม แต่กลับพูดเรื่อง จินคอมมิวนิสต์ แต่อย่างเดียวกันกล่าวว่าสหรัฐอเมริกา ควรจะติดต่อกับกับจินคอมมิวนิสต์ให้มากขึ้น เวลาพูดมีโทรทัศน์ถ่ายทอดตลอดเวลา จนมีบางคนกล่าวว่า ท่านพูดเพื่อโทรทัศน์เท่านั้น และกะเวลาพูดไว้ ๓๐ นาทีพอดี เวลาเลิกประชุมแล้วฝนตกหนักทีเดียว ถึงขนาดอาจารย์ต่าง ๆ ของมิชิแกน ต้องขั้บรรดาผู้แทนชาติต่าง ๆ กลับที่พัก

วันที่ ๑๙ สิงหาคม

เป็นวันสุดท้ายของการประชุม ในชั้นแรก ข้าพเจ้า ไปฟังแผนกเอเชียอาคเนย์ภาครัฐศาสตร์ มีผู้บรรยายเกี่ยวกับคอร์รับ-

ชั้นในภาคเอเชียอาคเนย์ถึง ๒ ท่าน คือ นายสกอสต์ - แห่งมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา และนายอาลาตัส แห่งมหาวิทยาลัยสิงคโปร์ แต่การบรรยายส่วนใหญ่บรรยายทางด้านทฤษฎีและหลักการเท่านั้น มิได้เลยชี้แจงลงมา ถึงรายละเอียด การปฏิบัติส่วนใหญ่ด้วย อย่างไรก็ตามก็มีผู้กล่าวให้เป็นหลักสังเกตไว้ว่า ในบรรดาประเทศในภาคเอเชียอาคเนย์นี้ ประเทศใดมีคอร์รับชั้นน้อยที่สุด ประเทศนั้นก็มีสถานะการครองชีพสูงสุดหรือดีที่สุด ต่อจากนั้นข้าพเจ้าก็ลงมาฟังแผนกเอเชียอาคเนย์ ภาคสังคมศาสตร์ ซึ่งมีคนไทยท่านหนึ่งคือ นายกุศลวโรภาส แห่งวิทยาลัยแห่งรัฐอิลลินอยส์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในรัฐชิคาโก บรรยายเรื่อง “ศักดินาหรือแบบแผนยศของไทยแต่โบราณ” ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสได้คุยกับคุณกุศล จึงไม่สามารถทราบได้ว่าเธอมาทำอะไรอยู่ที่วิทยาลัยแห่งนั้น

เวลาบ่าย ๒ โมงเป็นการประชุมใหญ่ปิดประชุม ณ ห้องประชุมใหญ่ของมหาวิทยาลัย มีการเสนอมติของแผนกต่าง ๆ เป็นต้นว่า สนับสนุนการซ่อมแซมพุทธสถานบุโรพุทโธ ของประเทศอินโดนีเซีย ขอขอบคุณผู้ที่จัดการรับรอง ฯลฯ ส่วนการ

ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๒๘ อีก ๓ ปีข้างหน้า
ยังไม่ทราบว่าจะมีที่ใดแน่ เสร็จแล้วต่าง
ฝ่ายต่างแยกย้ายกันกลับที่พัก ผู้มาประชุม
ที่เป็นชาวอเมริกันหรืออยู่ในสหรัฐอเมริกา
ต้องออกจากที่พักก่อนค่ำวันนี้ เพราะเป็น
การอยู่ฟรีกินฟรีซึ่งที่กล่าวมาแล้ว แต่ผู้
เป็นชาติอื่นอาจ อยู่ต่อไปได้จนถึงวันที่ ๒๐
สิงหาคม คือวันอาทิตย์ซึ่งจะเป็นการเดินทาง
ทางโคจรต่อไปยังกรุงวอชิงตัน ซึ่ง
ข้าพเจ้า จะขอ ถูโอกาสเล่า ต่อในวารสาร
โบราณคดีฉบับหน้า

ถ้าจะมีผู้ถามว่า การไปประชุมสภา
ผู้มีความรู้ ทางด้านตะวันออก ระหว่าง ชาติ
ครั้งที่ ๒๗ นี้มีประโยชน์หรือไม่ ก็เห็นจะ
ตอบได้ว่าประโยชน์ก็คือความรู้ต่าง ๆ ที่ได้
รับจากบทบรรยายดังที่กล่าวมาแล้ว นอก
จากนั้นการ ส่งคนไทย ไปร่วม ประชุมก็เพื่อ
แสดงด้วยว่าในประเทศไทยเรา ก็ยังมี ผู้ที่มี
ความรู้ ความ สามารถ เพียงพอที่จะมา ร่วม
ประชุมแสดงความรู้ ได้เช่นเดียวกัน ณ ที่นี้
ข้าพเจ้าจำต้องกล่าวด้วยว่า ข้าพเจ้ายังไม่ได้
กล่าวถึงผู้แทนไทยอีกท่านหนึ่ง คือ คุณ
สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ บรรณารักษ์แห่ง
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้มาประชุมเกี่ยวกับห้องสมุดซึ่งเขา
จัดเป็นเรื่อง (Panel) ต่างหาก ฉะนั้น
จึงไม่มีใครได้พบปะกับเราบ่อยนัก เธอได้
แสดงบทความเรื่อง “แหล่งของห้องสมุด
ในประเทศไทย” ส่วน ดร. อุทุม วโรตม-
สิขชิตถ์ นั้นแสดงเรื่อง “การเน้นและ
กฎของเสียงในภาษาไทย” ข้าพเจ้าไม่ได้
ไปฟังบทความของเธอ จึงไม่ได้กล่าวไว้
ในตอนแรก

ได้กล่าว มาแล้วว่า ผู้มา เข้า ประชุม
ส่วนใหญ่ เป็น ชาว อินเดีย และ ญี่ปุ่น
เพราะ การมา สะดวก และถูกจาก การเช่า
เครื่องบินไว้ทั้งลำดังที่กล่าวมาแล้ว เขา
ยังแถมอนุญาตให้พารรยามาได้ด้วย โดย
เสียค่าโดยสารและกินอยู่เพิ่มขึ้นอีกเพียง
เล็กน้อย ดังนั้นจึงมีข่าวว่ามีบางชาติที่ฉวย
โอกาส เช่าเครื่องบินมาทั้งลำ และนำผู้
ที่ไม่สนใจ ในความรู้ ทางด้าน ตะวันออก
เลขมาด้วย เพื่อจะฉวยโอกาสมาเที่ยว
สหรัฐอเมริกาเท่านั้นเอง เพราะเสียค่า
เดินทางจากมหาวิทยาลัยมิชิแกนต่อไปยัง
กรุงวอชิงตันและนิวยอร์กถูกมาก ดัง
ข้าพเจ้าจะได้เล่าต่อไปในวารสารโบราณ-
คดีฉบับหน้า.